

Literatura:

Bezjak Janko, 1906: Posebno ukoslovje slovenskega učnega jezika v ljudski šoli, 231–238, 356–367.

Strmčnik Franc, 1966/67: Vrednost in smiselnost učiteljeve učne priprave, v: Priročnik za prosvetne delavce, 241–245.

Šilih Gustav, 1935: Učiteljeva učna priprava v duhu moderne didaktike, Popotnik, 54–65.

Tomič Ana, 1976: Strukturiranje učne priprave, v: Sodobno pedagoško delo, 165–297.

Tomič Ana, 1983: Strukturiranje učne priprave, Vzgoja in izobraževanje, št. 3, 17–24.

Anketa

VEČ METODIKE – NUJA ZA USPEŠNEJŠE VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNO DELO

V šolskem letu 1983/84 smo v osnovnih in srednjih šolah SR Slovenije učitelje slovenskega jezika anketirali o uporabljanju in poznavanju metod pri pouku materinščine.

K anketiranju smo povabili 50 učiteljev slovenskega jezika iz osnovnih šol in 30 iz šol srednjega usmerjenega izobraževanja. Pri odbiru šol in učiteljev so sodelovali svetovalci Zavoda SR Slovenije za šolstvo in ravnatelji šol. Kljub prijaznemu vabilu in priporočilu za sodelovanje, ki ga je dal Zavod SR Slovenije za šolstvo, je v anketi sodelovalo le nekaj nad polovico izbranih učiteljev – iz osnovnih šol 28, iz srednjih pa 17.

Učitelji, ki so sodelovali, imajo vsi opravljen strokovni izpit in končano kadrovsko šolo – akademijo ali fakulteto, eden pa učiteljišče. Šole, na katerih ti učitelji delajo, so iz različnih urbanih okolij (mesto, podeželje) ter iz raznih predelov Slovenije. Podatke in poročila, ki so jih dali, imamo zato lahko za zanesljive.

Anketa skuša ugotoviti metodično usposobljenost učiteljev za pouk ter metodične primanjkljaje, iz predlogov in pobud učiteljev pa želimo dobiti usmeritve za nadaljnje delo kadrovskih šol, slavističnih društev, strokovnih aktivov, permanentnega izobraževanja in podobnih institucij, ki se ukvarjajo z usposabljanjem učiteljev med študijem in med zaposlitvijo.

Anketa ponuja učiteljem najprej klasifikacijo metod, kot jo ima v svoji metodiki Vladimir Poljak (Vladimir Poljak: Didaktika za pedagoške akademije, DZD, Ljubljana, 1979) in vprašuje, katere metode pri posameznih področjih pouka slovenskega jezika najpogosteje uporabljajo in katere poleg teh še vključujejo v ista področja. Vprašanje je usmerjeno v štiri področja, in sicer sporočanje, jezikovni pouk, obravnava beril in obravnava književnosti.

Osnovnošolski učitelji slovenskega jezika uporabljajo pri pouku sporočanja najpogosteje naslednje metode: pisanja (13), razgovora (10), po eden pa metodo praktičnih del in metodo branja in dela z besedilom. Preostali navajajo po več najpogostejših metod. Poleg primarno navedenih pa pogosto uporabljajo še metodo pisanja, razlage, razgovora, branja in

dela z besedilom, praktičnih del idr. Skupno – najpogosteje uporabljane in druge pogosto rabljene – uporabljajo pri sporočanju največ metode pisanja, razgovora in razlage. Srednješolski učitelji pa pri sporočanju najpogosteje uporabljajo metodo razgovora (7), metodo praktičnih del (5) in metodo branja in dela z besedilom (3). K temu dodatno navajajo še metode razlage, branja in dela z besedilom, pisnih del, razgovora in druge.

Pri jezikovnem pouku – po novem učnem načrtu za osnovno šolo se to področje imenuje jezikovna vzgoja – je v osnovni šoli najpogosteje uporabljana metoda razlaganja, kot dodatne pogosto uporabljane metode pa navajajo metode pisnih del, razgovora, razlage idr. Skupno se torej največ uporablja metoda razlage, kar je glede na abstraktnost učne snovi tudi pričakovati. Tudi v srednji šoli prednjači za to področje metoda razlage, sledijo pa razgovora, pisnih del itd.

Obravnavo beril opravijo učitelji slovenskega jezika najpogosteje z metodo branja in dela z besedilom (26 v osnovni in 16 v srednji šoli), zanimivo pa je, da berila nekateri najpogosteje obravnavajo po metodi risanja ali razgovora. Poleg tega pa uporabljajo še metode razgovora, razlage in risanja.

Književnost kot posebno področje pouka ima v srednji šoli večji poudarek kot v osnovni, zato kot prvo (najpogostejšo) metodo za ta pouk navajajo učitelji le tri metode: razgovor, branje in delo z besedilom in razlago, kot dodatne pa iste in še pet drugih. V osnovni šoli pa so še vedno bolj poudarjena besedila kot literatura, zato je razpršenost metod večja. Tako uporabljajo učitelji najpogosteje naslednje metode: razgovor, branje in delo z besedilom, razlago, demonstracijo; kot dodatne pogosto rabljene metode pa navajajo vse iz Poljaka in še druge.

Osnovnih metod za delo učitelju seveda nihče ne predpisuje. Izbira jih vselej sam, da bi z njihovo pomočjo čim lažje in uspešneje dosegel vzgojno-izobraževalne cilje. Iz nadaljnjih odgovorov v anketi pa se jasno kaže, da učitelji metode preslabo poznajo in da jih želijo strokovno poglobljeno pridobiti.

Večina učiteljev si v svoje učne priprave metode tudi zapisuje, nekateri pa ne. Prav tako večina učne metode za isto učno uro, torej za isto tematiko, isto snov v različnih šolskih letih spreminja. V različnih paralelkah v istem šolskem letu približno polovica učiteljev spreminja učne metode za isto učno snov. Iz tega bi lahko sklepali, da gre za ustvarjalni nemir, da se učitelj pri različnih učencih ne more zadovoljiti z istimi metodami dela, pa čeprav gre za isto učno snov.

Podobno bi lahko sklepali tudi iz naslednjih odgovorov. Na vprašanje, če so s klasifikacijo metod utesnjeni in če čutijo potrebo po podrobnejši razčlenitvi oziroma drugačnem pristopu, jih v osnovni šoli 18 in v srednji 8 odgovarja z DA, 8 in 9 pa z NE. Večini, posebej v osnovni šoli, ta klasifikacija metod ne zadošča za uspešno delo. Ob tem pa še navajajo, da so o metodah več zvedeli na raznih srečanjih kot pa v kadrovskih šolah. Na vprašanje, če so v kadrovski šoli dobili dovolj poglobljenega znanja o učnih metodah, jih v osnovni šoli kar 21 (od 28) odgovarja z NE, na srednji pa celo 15 (od 17)! V dodatnem izobraževanju so o metodah dela učitelji največ zvedeli na sestankih aktivov učiteljev slovenskega jezika, na seminarjih, v permanentnem izobraževanju, na slavističnih zborovanjih ter še v nekaterih drugih oblikah izpopolnjevanja.

Skoraj vsi anketirani učitelji menijo, da je potrebno strokovno izpopolnjevanje o učnih metodah, kot oblike izpopolnjevanja predlagajo predvsem seminarje, strokovne aktivne in hospitacije.

Želje in predlogi za vsebino izpopolnjevanja so med učitelji dokaj različni, vendar pa kažejo, da čutijo največje pomanjkanje metodične usposobljenosti.

Predloge osnovnošolskih slavistov lahko združimo v nekaj večjih vsebinskih sklopov. Splošne zahteve po vseh področjih pouka so učitelji oblikovali v misel »Novejši izsledki o pouku slovenskega jezika za vse panoge«. Zahteve po izpopolnjevanju iz metod za posamezna področja pouka je izrazila večina učiteljev. Predloge navajam po frekvencah: metoda obravnave beril in književnosti (po sedanjem učnem načrtu za osnovno šolo je to književna vzgoja); metode za jezikovno vzgojo, metode za sporočanje. Ob tem pa nekateri navajajo podrobnejše opredelitve oziroma želje po izpopolnjevanju: metoda obravnave sodobnih lirskih besedil; jezikovnostilistična metoda; govorne vaje; motivacija za pisne izdelke; bogatenje besednega zaklada in priprave na ustvarjalno spisje. Dalje želijo spoznati metode in oblike dela pri dodatnem in dopolnilnem pouku, pri interesnih dejavnostih, kulturnih dnevih, prireditvah, pri delu z legasteniki, zanima jih delo pri individualizaciji in notranji diferenciaciji pouka, seznaniti se želijo s sodobno literaturo o metodah in oblikah dela pri pouku slovenskega jezika.

Nekateri učitelji želijo več zvedeti o metodah, ki jih ni v splošnih didaktičnih opredelitvah, pojavljajo pa se v metodični literaturi. Tako želijo izpopolnjevanje o metodah vzorca, spodbujevalne besede, hevrističnega razgovora in o raziskovalni metodi.

Nekateri učitelji predlagajo tudi oblike izpopolnjevanja, predvsem praktični prikaz učnih metod v razredu.

Največ srednješolskih slavistov predlaga izpopolnjevanje iz metodike obravnave knjižnega jezika in književnosti. Predlagajo tudi sporočanje in domače branje. Pri tem navajajo nekateri tudi ožja strokovna področja, kot so skladnja, jezikovno slogovna analiza umetnostnih besedil (zlasti poezije), jezik in slog govornega jezika in vezavo povedi v besedilu. Dalje želijo predstavitev različnih metod ter navajajo še predloge: raziskovalna metoda; klasifikacija učnih metod iz Suvremene metodike; raba oziroma povezovanje metod med učno uro; snov naj bo življenjska in naj gre za tem, da učenčeva poznavanje določenega področja logično bogati, ne pa da ga utruja z učenjem problematike, ki je posebej za srednjo stopnjo usmerjenega izobraževanja privlečena za lase (lahko je jezik ali književnost).

Tudi za oblike izpopolnjevanja je nekaj predlogov: temeljit pogovor v ožji sestavi; vzorčne ure posameznih vsebin (jezik, sporočanje) – demonstrator naj bi bil pedagoški svetovalec.

Zanimivo je spoznanje, kakšen smisel vidijo učitelji v zapisovanju metod v učne priprave. Tu najbolj izstopajo organiziranost in učinkovitost pouka ter občutek zanesljivosti pri delu. Med anketiranimi učitelji osnovne in srednje šole na tem področju ni bistvenih razlik. Kaj torej pomeni opredelitev učnih metod in zakaj jih učitelji pišejo? Navajam večino odgovorov:

- Zaradi organizacije in operacionalizacije vzgojno-izobraževalnega procesa.
- Učitelju pomaga operacionalizirati cilje, smotre, vsebine.
- Omogoča trdno metodično organiziranost učne ure.
- Večja sistematičnost.
- Določen potek učne ure.
- Le tako je viden natančen potek učne ure.
- Nemoten potek pouka.
- Večja aktivnost učencev.
- Boljši rezultati vzgojno-izobraževalnega dela.
- Zaradi učinkovitejšega doseganja ciljev.
- Učinkovitost in možnost preverjanja učinkovitosti.

- Pomeni najpopolnejšo pot do uresničitve vzgojno-izobraževalnega smotra.
- Pouk je *lažje* izvajati.
- Vodenje ure je *lažje*, preglednejše.
- Zaradi *lažje* izvedbe ure; *lažje* uresničevanje učnih smotrov.
- Pri pisni pripravi na ure temeljito *razmislim*, s katerimi metodami bom dosegla smoter.
- *Občutek*, da je delo organizirano na ustrezen način.
- *Omogoča* različnost; metode se ne ponavljajo v različnih učnih urah.
- Boljša *pripravljenost* na pouk.
- Pred vsako obravnavo skrbno *pretehtam* tudi metode.
- *Obvladovanje* vsake etape učne ure.
- Zapisovanje *omogoča* poznejšo *analizo* dela (uspešnost).

Nekaj učiteljev o tem ni odgovorilo, saj si metod ne zapisujejo; tako kaže anketa. Obstaja pa tudi takole odklonilno stališče: Vnaprej pripravljena metoda je premalo prožna za prilagojeno delo z ljudmi.

Splošna didaktična razvrstitev metod mnoge učitelje slovenskega jezika utesnjuje. Dokaj obsežna metodična literatura v drugih republikah Jugoslavije pa opredeljuje pouk na različne načine in opisuje učne metode z različnih vidikov. Take razvrstitve učitelji slovenskega jezika večinoma ne poznajo, ugotavljajo pa, da ustreza načinu njihovega dela.

V reviji *Suvremena metodika* so zbrali učne metode pri pouku materinščine po štirih merilih (*Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika*, Zagreb, 1981, št. 2) – po viru, načinu sporočanja, spoznavnem procesu in po učenčevih čutilih. Navajam to klasifikacijo v svojem prevodu:

1. Klasifikacija glede na vir (vsebino). Vir je lahko besedilo ali likovno delo:

- a) metoda ilustracije besedila,
- b) metoda učenja na pamet (pesmi in proze),
- c) metoda dela z besedilom,
- č) raziskovalna metoda,
- d) metoda ustvarjalnega branja,
- e) jezikovnostilistična metoda,
- f) metoda vzorcev,
- g) metoda spodbujevalne besede.

2. Klasifikacija glede na način sporočanja:

Ustna komunikacija:

- a) metoda hevrističnega razgovora,
- b) metoda spodbujevalne besede,
- c) metoda samostojnega pripovedovanja (učencev),
- č) metoda pojasnjevanja,
- d) metoda ustnega razlaganja.

Pisna komunikacija:

- a) metoda samostojnega dela (učencev),
- b) metoda ankete,
- c) metoda vzorcev,
- č) metoda pisnih del.

3. Klasifikacija glede na spoznavno delo učencev in učitelja:

- a) metoda ustvarjalnega branja,
- b) metoda ustvarjalnih nalog,
- c) metoda hevrističnega razgovora,
- č) raziskovalna metoda,
- d) metoda razlage (reproduktivno-ustvarjalna).

4. Klasifikacija glede na sodelovanje učenčevih čutil:

- a) oralna metoda,
- b) vizualna metoda,
- c) avditivna metoda,
- č) manualna metoda,
- d) meditativna metoda.

Imenovali bi jih lahko tudi ustna, vidna, slušna, ročna in razmišljajoča metoda.

Poznavanje take razvrstitve metod omogoča učitelju pestro izbiro sredstev in poti za uresničevanje temeljnih nalog – izpolnjevanje učno-vzgojnih smotrov in ciljev. Večina učiteljev je v anketi izrazila, da želi spoznati metode po teh vidikih.

Poznavanje učno-vzgojnih metod spada med temeljna znanja učitelja. Z ustreznimi metodami lahko najbolj optimalno uresniči smotre učnega načrta, to pa pomeni, da uspešno vzgaja in uspešno nauči temeljna spoznanja s področja jezika, sporočanja, književnosti in drugih elementov pouka slovenskega jezika.

Jože Lipnik
Pedagoška akademija v Mariboru

Ocene in poročila

POMEMBEN PRISPEVEK K NARATOLOGIJI

Marjan Dolgan: Kompozicija Pregljevega pripovedništva. Založba Lipa, Koper 1983, 205. str.

Dolganova knjiga je pomemben prispevek k metodološki koherentnosti in prečiščenosti ter terminološki izpopoljenosti naratologije, nemara tudi pri nas najbolj obdelanega in že tradicionalnega področja književne teorije (prim. Kmeclovo razpravo o noveli in Dolganovo o pripovedovalčevem vrednotenju pripovedi). Teorija pripovedništva je bolj kot v njegovi prejšnji knjigi naslonjena na nekatera načela matematične poetike, saj avtor s teorijo relacij sploh opredeli pojem kompozicije, ki ga – spodbujen npr. z Uspenskim – ponovno uveljavlja namesto po njegovem modno ohlapnega pojma strukture. Kompozicija je jedrnat in natančno opredeljena kot »sistem binarnih relacij med elementi, ki pripadajo posameznim ravnem pripovedovanih kategorij«. Pripovedovane kategorije so pripovedovalec, pripovedovani naslovljenec, pripovedovani čas in prostor ter pripovedovane osebe, kompozicijske relacije pa so: ponavljanje elementa (ustreza matematični ekvivalenčni relaciji), paraleliziranje elementov (ustreza tranzitivni relaciji) in asimetrična opozicija elementov (= asimetrična relacija). Te relacije semantizirajo pripoved. Na podlagi ponovljivosti binarnih odnosov je mogoče izdelati invariantni model pripovedne kompozicije v ustvarjalnosti pisatelja.